

Anmeldelser

DASF LÆGGER OP TIL DEBAT OM SKOLEBØGERNES INDHOLD

44 sider, 2 kr.

DASF, København 1971.

I efteråret 1971 afholdt Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund en konference, hvor man lod foretage en undersøgelse af en stor del af det undervisningsmateriale, som anvendes i folkeskolen i historie, samfundsorientering og erhvervsorientering. Formålet var „at foretage en bedømmelse af, hvorledes skolebogsforfattere har beskrevet en af de største kulturforandringer i menneskehedens historie, industrialiseringen med den deraf følgende skabelse af arbejderklassen og dens forskellige organisationer.“

(Anker Jørgensen i forordet s. 3). Undersøgelsens resultat foreligger som en række citater fra det undersøgte materiale med små kommentarer ind imellem. Konklusionen, som forfatterne når frem til på grundlag af citaterne, er følgende: „I de eksisterende lærebøger ... er det danske samfund fremstillet som et idealsamfund: Demokratiet fungerer ideelt, og folketinget har magten fuldt ud.

Nok er de økonomiske goder ret ujævnt fordelt; men alle gode kræfter arbejder på at hjælpe de svage. Konflikter og problemer sløres og formindskes. Arbejderne bør være taknemmelige mod arbejdsgiverne. Der er intet lavtlønsproblem. Fattigdom skyldes dårlig budgetlægning og mangel på sparsommelighed. Arbejderbevægelsen omtales kun lidt, og den har kun ét mål: at skaffe højere lønninger, og den høje arbejds løn angives som den eneste eller en meget væsentlig årsag til inflation, dårlig betalingsbalance og økonomiske kriser. Der er intet råddent i Danmark.“ (s. 5) og at „Den undervisning, der med udgangspunkt i „Den blå Betænkning“'s målformulering, har fundet sted i historie, samfundslære og erhvervsorientering, har været præget af, at eleverne:

- 1) i historie er blevet opdraget på et finkulturelt og nationalt grundlag og byggende på en idealiseret historicopfattelse,
- 2) i samfundslære har fået en beskrivelse af et statisk samfund og dets institutioner,
- 3) i erhvervsorientering har fået et ufuldstændigt og ensidigt billede af arbejdernes forhold og problemer.“ (s. 36).

Undersøgelsen har foreløbig skabt en livlig debat og har alene derved haft stor betydning. Flere indlæg i debatten har hævdet, at pjecen skød langt ved siden af de faktiske forhold i skolen, og at løsrevne citater ikke afslørede bøgernes egentlige indhold. Det er imidlertid særdeles vanskeligt at bortforklare, at de citerede udpluk fra bøgerne entydigt og overbevisende underbygger de konklusioner, pjecen når frem til. Disse ting læser børnene rent faktisk i bøgerne, citaterne er mange, og flere af dem er lange, så de må betyde en del for det helhedsindtryk, børnene får af de omtalte forhold. Og indtrykkene er af en sådan art, at de må betegnes som utilfredsstillende ud fra en faglig synsvinkel.

Hvad er der nu at gøre ved disse forhold? Pjecen anfører nogle forslag til afhjælpning af manglerne (s. 37-40), som det vil føre for vidt at gengive her. Inden man besvarer spørgsmålet, må man imidlertid gøre sig klart, hvad årsagerne til miseren er. Først da kan man gøre tingene bedre. Jeg mener, der er et forhold, som er væsentligt, og som ikke har været fremme i debatten. Når man vil fremstille indviklede

historiske og samfundsmæssige forhold og problemstillinger på nogle få sider, som der er tale om i de undersøgte bøger, kan man ikke undgå at fremsætte generalisationer, som er helt uholdbare, fordi de er forenkledede. Når dertil kommer, at stort set alle lærebogsforfatterne selv lever i et middelklassemiljø med middelklassenormer, vil generalisationerne også tendere til at blive fordrejede i borgerlig retning. Forenkledede og fordrejede generalisationer er netop, hvad de fremdragne citater er. Det kan ikke ændres ved at lave indholdet om i lærebøgerne. Generalisationerne vil fortsætte med at være forenkledede og fordrejede, nu blot måske i en anden retning. Miseren kan kun radikalt afhjælpes ved at afskaffe lærebøgerne og erstatte dem med undervisningsmateriale, som giver eleverne muligheder for at arbejde bredt med et emne, så de på grundlag af forskellige fremstillinger og kilder om samme emne selv kan drage deres slutninger i stedet for at overtage lærerens og lærebogens. Den udvikling er på vej i folkeskolen. Den bør støttes med udgivelse af det rigtige materiale, bl. a. om arbejderbevægelsens historie.

Vagn Oluf Nielsen.

DANMARKS
KOMMUNISTISKE PARTI
50 AR 9. NOVEMBER 1969.

*Red. af Alfred Jensen og
Per Kristensen.*

Tiden, København 1969.
35 s. - 5 kr.

Denne pjecce er skrevet i anledning af DKP's 50-års jubilæum og illustrerer ganske godt partiets udvikling. Selvom de revolutionæres hhv. partiets rolle overvurderes adskillige steder, får man dog indtryk af de kampe og diskussioner, der foregik i 1920'erne og 1930'erne, mens partiet udviklede sig fra en næsten betydningsløs gruppe til et parti med opbakning fra væsentlige grupper af arbejderklassen.

Vendepunktet i partiets teoretiske udvikling og den deraf følgende politiske praksis var åbenbart landspartikonferencen i Odense 1938: „Folkefrontspolitikken antog mere og mere form af en nationalfrontspolitik“ (s. 15). Denne politik har partiet fulgt siden med enkelte mindre udsving. Det fremhæves adskillige steder i brochuren, at partiet satte hensynet til det „nationale samarbejde i modstandskampen“ i første række. Dette skete, uden at partiet forbandt den nationale modstandskamp med klassekampen, dets argumentation blev moralsk, det krævede eksempelvis „Et fornuftigt samarbejde med de bedste

kræfter“, „Retfærdig varefordeling“ (s. 23, mine fremhævelser, GC). Efter krigen videreførte partiet „den nationale politik“ (s. 27). DKP's 16. kongres erklærede, at den byggede på „arbejderklassens patriotisme. I overensstemmelse med traditionerne fra frihedskampen bekæmper det imperialismens teorier om national selvopgivelse og udslettelse af dansk kultur“ (s. 29). Partiets nuværende politik mod EF følger altså kun en gammel tradition.

Nu er dette arbejde ikke det eneste DKP laver, men i betragtning af den betydning det tillægges i pjecen, må det være rimeligt at antage, at partiet gerne ser sig selv under denne synsvinkel. Med dette udgangspunkt er det givetvis korrekt, at partiet i 1943 anså sig selv for „et produkt af danske forhold“ (s. 19).

Pjecen indeholder glædeligvis mange gode illustrationer og en del dokumenter; man kunne dog have ønsket sig, at partiets forskellige programmer, statutter og lignende havde været med samt de forskellige centralkomiteers sammensætning, rigsdagsmedlemmernes navne og de blade/aviser partiet har udgivet med udgivelsestidspunkt, redaktører, oplagstal etc. Ligeledes ville en medlemsstatistik have været ønskelig. Måske kunne disse oplysninger, der er lige så vigtige som svære at finde frem til, medtages i et senere oplag eller i en tilsvarende brochure.

Gerd Callesen.

PARTIER OG ERHVERV

Studier i partiorganisation og by-
erhvervenes politiske aktivitet ca.
1880 – ca. 1913.

Udgivet af Erhvervsarkivet.
Universitetsforlaget i Århus 1969
Bd. 1-2. 406 og 235 s. – 92 kr.

Vagn Dybdahls disputats måtte nødvendigvis modtages med store forventninger. Hans fremragende bind 12 af Politikens Danmarks-historie „De nye klasser“ havde dokumenteret hans dybe fortrolig-hed med alle sider af periodens historie, og selve disputatsens em-ne står så centralt, at en behand-ling kun kunne hilses særdeles velkommen. Det spørgsmål, som Dybdahl søger at besvare, er i hvor høj grad „byerhvervene gjorde sig gældende i det politiske liv“. Det er måske nok tvivlsomt, om det i fuld udstrækning er lyk-kedes, men bogen rummer da og-så afsnit, der belyser andre vig-tige sider af forfatningskampen.

Bogen består i virkeligheden af fem forskellige afhandlinger, nem-lig 1) en redegørelse for bybefolk-ningens politiske standpunkt, 2) en undersøgelse af rigsdagskandi-daternes tilhørsforhold, 3) en fremstilling af Højres organisation og program, 4) en fremstilling af socialdemokratiets organisation og program og 5) en undersøgelse af kampen om næringsloven, herun-der en fremstilling af erhvervsor-

ganisationernes udvikling. Det er nok en svaghed, at de enkelte af-snit står så skarpt isoleret og kun forbindes i det afsluttende sam-mendrag.

I det følgende skal enkelte punkter og problemer trækkes frem, men det er vigtigt at frem-hæve, at den kritik, der også vil blive fremdraget, bør tages med flere forbehold. For det første vil næsten udelukkende afsnit, der vedrører socialdemokratiet, blive diskuteret – og de er ganske givet de svageste – og for det andet er det nok begrænset, hvor meget man kan kritisere, at undersøgel-sen sine steder er lidet dybtgående. For det er en uoverkommelig op-gave, Dybdahl har påtaget sig. Det er et voldsomt materiale, han har samlet sammen, og det hav-de sikkert ikke skadet, om ikke én mand, men et helt forskerteam, havde kastet sig over problemerne. Men herfor har vi den ulykkelige disputatstradition at takke. Van-skelighederne bliver ikke mindre af, at der ganske mangler forud-gående specialundersøgelser. Det kan i den forbindelse undre, at hverken Emil Helms, Die sozial-demokratische und gewerkschaft-liche Bewegung in Dänemark, Leipzig 1907, eller de studenter-specialer, der har behandlet pro-blerne, benyttes.

I afsnittet om bybefolkningens politiske standpunkt benytter Dybdahl med megen omhu en række stemmelister fra de forskel-lige valgkredse. Der er desværre kun bevaret få eksempler på den-

ne vigtige kildetype og kun for en enkelt valgkreds' vedkommende (Århus amts 2. kreds) er stemmelisterne bevaret for flere valg, således at en sammenligning kan foretages. Det er kedeligt, at ikke flere er bevaret, og det kan da også tænkes, at nogle af de afskrifter, som partierne selv foretog, endnu kunne opspores. Et vigtigt spørgsmål er det, i hvilket omfang stemmelisterne var udtryk for vælgerens virkelige standpunkt, d.v.s. om der udøvedes valgtryk af betydning. Dybdahl opregner en række eksempler på valgtryk; det mest karakteristiske er nok justitsminister Nellesmanns brev til Lars Dinesen, om at Højres Arbejder- og Vælgerforening skulle undersøge hvilke embeds- og bestillingsmænd, der havde stemt på oppositionen, og at disse lister så skulle sendes til de respektive ministre. Nellesmann ønskede også, at det skulle sive ud, at man foretog denne registrering. Selv om dette og adskillige andre eksempler viser, at der rent faktisk blev øvet valgtryk, er det nok rigtigt som Dybdahl ikke at tillægge det afgørende betydning, specielt ikke i de store københavnske valgkredse; en undtagelse er måske 8. kreds, hvor Højre ifølge stemmelisterne i 1895 samlede 30,6 pct. af arbejderstemmerne (socialdemokratiet fik 37,6 pct.), vel nok som følge af at mange arbejdede på og var afhængige af orlogsværftet.

Arbejdernes valgdeltagelse var indtil halvfemsernes midte den mindste, hvorefter den steg bety-

deligt; Dybdahl går ikke nærmere ind på dette forhold. En del af forklaringen er vel, at arbejderne endnu ikke, specielt i firsernes begyndelse, var politisk „vakte“, men også andre forklaringer trænger sig på. Hvis man læser Social-Demokraten i dagene efter valg, er det ikke så meget valgtryk, der klages over, men over at en del af arbejderne først får fri fra arbejde så sent, at de ikke kan nå frem, før valghandlingen er afsluttet, og at man bevidst slutter valget på et tidspunkt, hvor mange arbejdere er på vej, f.eks. meget tydeligt ved landstingsvalget i 1882. For at undgå denne situation proklamerede flere og flere fagforeninger ved de følgende valg valgdagen som fridag.

Mens det ud fra stemmelisterne lader sig gøre at foretage en erhvervsmæssig opdeling af Højres vælgere, kan det samme ikke foretages for socialdemokratiets vedkommende på grund af oppositionens valgsamarbejde. De stemmer, der i København afgaves på socialdemokrater, kom også fra de københavnske liberale. Det er i øvrigt interessant at se, at mens Højre ikke i København (bortset fra i 8. kreds) kunne regne med virkelig tilslutning blandt arbejderne, så kunne det i Århus forvente støtte fra omkring en fjerdedel eller mere af arbejderne.

I afsnittet om rigsdagskandidaterne ses det, at de egentlige arbejdere frem mod 1913 udgjorde en stadig mindre del af de opstillede socialdemokratiske folketings-

kandidater, der især hentedes fra gruppen „Liberale erhverv“. Men denne gruppe udgjordes i det store og hele af den socialdemokratiske partipresses redaktører, d.v.s. arbejdere som Wiinblad, Marott, Harald Jensen m. fl., der som led i deres almindelige partiarbejde havde fået overdraget redaktørhvervet. Samtiden har i hvert fald næppe kunnet forstå en opdeling, der henførte Hørdum til „andre og ubestemte“, P. Knudsen til „arbejder“ og Wiinblad og Harald Jensen til „Liberale erhverv“, et synspunkt som Dybdahl da også selv anlægger under gennemgangen af hovedbestyrelsens sammensætning. At det ikke er særlig frugtbart at henføre de socialdemokratiske pressemænd til „Liberale erhverv“, understreges af en lille pudsig fejl i tabel XVII s. 76, hvor fire Venstre-sagførere fejlagtigt henregnes til socialdemokratiet, hvorved Wiinblad m. fl. under fællesbetegnelsen „Liberale erhverv“ kommer i selskab med overretssagførerne Christensen og Zahle og højesteretssagførerne P. A. Alberti og Svend Høgsbro. Denne fejl betyder også, at antallet af socialdemokratiske folketingskandidater i 1895 skal reduceres fra 25 til 21. Også for det andet valg i 1881 er tallet for stort. Dybdahl følger her Nordengaard: Valgene til Rigsdagen gennem 100 Aar, som dog ikke altid er ganske nøjagtig. Det korrekte tal er to og ikke fem. Socialdemokratisk Forbund havde kun anerkendt P. Holm og V. T.

Holst, heroldisten L. Andersen bør ikke regnes med og da slet ikke fabrikant Blæsbjerg i Lyngbykredsen og løjtnant Einersen i 9. kreds, hvoraf den sidste med sikkerhed kan karakteriseres som højremand.

Det er desværre ikke lykkedes Dybdahl at finde materiale, der nærmere kan belyse sammensætningen af Højres Arbejder- og Vælgerforenings medlemsmasse i dens storhedstid i firserne, men det står klart, at foreningen i stigende grad blev en klub for de bedrestillede. På den anden side understreger de store medlemstal omkring 1887, at den menige medlemsskare også, i overensstemmelse med Ryssels ideer, må have omfattet en del småborgere og arbejdere. Når Social-Demokraten i samtiden skrev om „Højres Arbejder(!)- og Vælgerforening“ eller „Højres Arbejder(37)- og Vælgerforening“, var det nok noget af en tilsnigelse.

Det vigtigste afsnit, ud fra den synsvinkel der her er anlagt, er afsnittet om socialdemokratiets organisation. Det kan i øvrigt undre, når hovedsigtet i bogen er erhvervspolitisk, at fagbevægelsen slet ingen plads har fået.

Mens behandlingen af Højre i firserne er både grundig og udtømmende, er dette ellers organisatorisk set spændende tiår ikke helt så udtømmende behandlet for socialdemokratiets vedkommende. Som det også fremgår af kildefortegnelsen, er hovedbestyrelsens forhandlingsprotokol først benyttet

fra 1889, og i det hele taget er det tydeligt, at udgangspunktet for en grundigere behandling er kongresserne i 1888 og 1890. Som følge heraf fortegnes vælgerforeningernes stilling betydeligt. Det var ikke forbundet, der tog initiativet til oprettelsen af vælgerforeningerne. De første vælgerforeninger (i 1. og 9. kreds) var endog fra starten slet ikke rent socialdemokratiske, men brede oppositionelle foreninger. Vælgerforeningerne stod uden for den politiske organisation indtil kongressen i 1888 og var i den første halvdel af firserne af ganske sekundær betydning sammenlignet med fagforeningerne, der påtog sig en væsentlig del af vælgerforeningsfunktionerne.

Men fra 1888 og frem byder afsnittet på en særdeles grundig og interessant gennemgang af de organisatoriske forhold. Dybdahl betoner med rette, at selv om medlemstallet steg støt gennem hele perioden, var det i absolutte tal ikke nogen overvældende styrke, partiet kunne mønstre. Der knyttes an til den diskussion om en sammenhæng mellem socialistiske partiers medlemstal og de økonomiske konjunkturer, som bl. a. Duverger har givet bidrag til, og det fremhæves, at mens den økonomiske krise omkring år 1900 betød en vis tilbagegang i medlemstallet, kan en tilsvarende tendens ikke findes omkring 1909, hvor medlemstallet steg kraftigt trods en høj arbejdsløshedsprocent. Dybdahl fremhæver forskelle i

medlemshvervningens intensitet som en afgørende faktor, men antyder samtidig en nok så god forklaring, nemlig at der ikke behøver at gælde samme regler for mindre partier uden indflydelse på lovgivningsmagten og for vel-etablerede partier, der er i stand til at fremkalde lovgivningsaktiviteter til bekæmpelse af en krise.

Det er også rigtigt at fremhæve, at flere ejendommeligheder ved organisationen, f. eks. at hovedbestyrelsen valgtes direkte af medlemmerne og ikke af kongressen, skyldtes forbundets oprindelse som en københavnsk forening med underafdelinger i provinsen.

Gennemgangen af Socialdemokratisk Forbunds forskellige organer er især koncentreret om dels den erhvervsmæssige sammensætning af partiets ledende forsamling, hovedbestyrelsen, og dels om kompetenceforholdet mellem de enkelte organer, hvad der fører videre til en ganske vist lidt forsigtig diskussion af Michels oligarki-teori. Ligesom for folketingskandidaternes vedkommende, var det pressefolk og faglærte arbejdere, der udgjorde det bærende lag, og også her veg de egentlige arbejdere efterhånden for pressens mænd. De ufaglærte var særdeles dårligt repræsenteret.

Man kan måske kritisere, at skildringen af de enkelte partioorganer er lovlig statisk og ikke tager hensyn til den udvikling, der især gør sig gældende efter 1900. Det, der måske i virkeligheden er galt, er, at periodiseringen med

slutgrænsen 1913 nok skygger for tendenser, der ville stå noget klarere, hvis man gik helt frem til 1918 eller 1920. Det skal ikke bebrejdes Dybdahl – 1913 er med det nye programs vedtagelse en absolut naturlig afslutning på en fremstilling. Imidlertid synes et nyligt afsluttet speciale af Bent Johansen: Om oligarkiske tendenser i Socialdemokratiet 1888-1918, at vise, at det for hele perioden næppe er holdbart at hævde, at ledelsen ikke dominerede kongresserne, ligesom det understreges, at kongresserne under påberåbelse af kravet om enhed i partiet i stigende omfang kun fik overladt den formelle godkendelse af allerede trufne beslutninger. Man kan også pege på, at Dybdahls indvending mod anvendelsen af oligarki-loven på det danske Socialdemokrati, nemlig at den ledende kreds, i og med at Gerson Trier var medlem af forretningsudvalget, ikke var ideologisk sammentømret, ikke er noget overbevisende argument; det afgørende er, at der, med Bent Johansens ord, „indenfor ledelsens kreds var ... et permanent flertal, der kunne samarbejde i endrægtighed.“ Den nyeste forskning synes således at fremhæve, at man – i øvrigt uden at acceptere Michels årsagsforklaringer – nok må anse en beskrivelse ud fra oligarki-begrebet for særdeles frugtbar.

Med rette fremhæves de betydelige økonomiske tilskud fra Social-Demokraten til partiet, der var en væsentlig faktor, når en

valgkamp eller et propaganda-fremstød skulle finansieres.

Man kunne nok have ønsket sig, at Dybdahl ikke næsten udelukkende havde givet en skildring af, hvordan organisationen faktisk fungerede, men også var gået nærmere ind på årsagerne til, at partiets organisation fik den bestemte udformning, og at han ligeledes havde givet en fremstilling af, hvilke tanker ledelsen gjorde sig om forbundets funktion og rolle.

Socialdemokratiets erhvervpolitiske synspunkter gennemgås ud fra partiprogrammerne. Der peges her på de problemer, der opstod for socialdemokratiet, da det søgte ikke alene at tiltrække arbejderne, men også småborgerne, d.v.s. de mindre håndværkere og handlende, et dilemma, der yderligere forstærkedes med forbrugerkooperationens opkomst.

I sammendraget polemiserer Dybdahl mod Duvergiers opfattelse, at det var venstrepartierne, der skabte masseorganisationen i det politiske liv. Alene udviklingen i Norge modsiger dette synspunkt, og heller ikke i Danmark synes en sådan forenkling at finde støtte; nok skabtes Ryssels Højreforening i kamp mod de socialistiske organisationer, men på landsplan blev Højre det første parti, der skabte en omfattende og bredt funderet organisation. I København overhalede Højre totalt oppositionen i medlemstal, og Højres organisatoriske „stil“ kom også til at påvirke socialdemokratiet.

Man kan fremdrage flere punkter i denne bog, hvor yderligere, måske både bredere og mere dybtgående undersøgelser kunne være af betydning. Vagn Dybdahl ved nok bedst af alle, hvor der, af hensyn til at udgivelsen ikke skulle trække ud i det uendelige, har måttet renonceres på videre arbej-

de. Det sidste ord er således næppe sagt, men det er også meget vigtigere, at Vagn Dybdahl har sagt det første; med sin kraftpræstation har han ryddet de første veje gennem et vildnis og dermed lagt grunden til videre forskning.

Jesper Jarmbæk.

Rüdiger Eckert

DIE POLITISCHE
STRUKTUR DER
DÄNISCHE WIDERSTANDS-
BEWEGUNG IM ZWEITEN
WELTKRIEG

Eine Untersuchung über die Bedeutung der illegalen Presse und einiger repräsentativer Vertreter der Widerstandsgruppen. Abhandlung zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät I der Universität Zürich.

Dissertationsdruck Lüdke
Hamburg 1969. 346 s.

Lige siden Jørgen Hæstrup udgav sit grundlæggende værk Kontakt med England og Hemmelig Alliance I-II, har det stået klart, at en undersøgelse af de politiske aspekter i modstandskampen var ønskelig, for ikke at sige nødvendig, fordi der bag de konflikter som Hæstrup afdækkede måtte ligge dybtgående politiske uoverensstemmelser, hvis årsag ikke kunne være frihedskampen i sig selv. Den foreliggende afhandling af Rüdiger Eckert, der har samlet sit materiale under et studieophold i Danmark 1964-66, har netop til formål at belyse disse politiske problemstillinger. Eckert har som genstand for undersøgelsen valgt de fire modstandsorganisationer, der var repræsenteret i Frihedsrådet, D.K.P., Dansk Samling, Ringen og Frit Danmark, samt de illegale blade „Folkeviljen“, „Hjem-

mefronten“, „Danske Tidende“ og „Den danske Parole“. Det fælles træk er, at de enten havde en politisk målsætning hinsides en tysk kapitulation, eller de bekæmpede en sådan målsætning. Hovedvægten i denne anmeldelse vil, som i Eckerts afhandling, blive lagt på D.K.P. og „Folkeviljen“.

Det materiale, der ligger til grund for Eckerts analyse af D.K.P.s politik, består af illegale kommunistiske blade og pjecer, indsamlede beretninger og, meget væsentligt, en samling interne D.K.P.-meddelelser, cirkulærer udsendt af centralkomiteen i den illegale periode. Herudover trækker Eckert i stor udstrækning på I. Grünbaums illegale bog fra 1944 „Arbejderklassen og Kri-gen“, der er en studie i enheds- og folkefrontsmulighederne.

Eckert følger D.K.P. fra de mislykkede folkefrontbestræbelser i 30'erne gennem de vanskelige år 1939-40 og ind i illegaliteten i 1941. Partiets målsætning var at få skabt en national enhedsfront mod besættelsesmagten og at få væltet forhandlingspolitikken. Frit Danmark, der skabtes på D.K.P.-initiativ, blev organisationen, der kunne formidle det tværpolitiske modstandsarbejde, og at den 29. august 1943 blev en mærkedag, skyldtes bl. a. en langvarig indsats af D.K.P. Eckert finder en gennemgående målsætning hos D.K.P., nemlig at skabe en enhed i arbejderbevægelsen, der ved et tysk sammenbrud kunne danne kernen i en folkefrontsregering.

De indledende enhedsforsøg kan konstateres ved nytår 1943 og ved meddelelsen om Kominterns opløsning i juni 1943, hvor D.K.P. åbenlyst foreslog Socialdemokratiet samarbejde, uden at det medførte nogen reaktion, fordi partiet stadig havde aktier i regeringen Scavenius. Fra november 1943 søgte D.K.P. kontakt med Socialdemokratiet over en bred front, og i december henvendte ledende kommunister sig direkte til Borgmester H. P. Sørensen for at drøfte enheden i arbejderbevægelsen. Samtidig udsendte D.K.P. sit program „Vi kæmper for et sandt demokrati“, men heller ikke disse tilnærmelser gav noget formelt resultat. Eckert vil gerne se programmet udsendt som en følge af den personlige kontakt og som et kommunistisk udspil til egentlige forhandlinger, mens han i mindre grad hæfter sig ved partiprogrammet som forsvarsskrift mod rygterne om kommunistiske kupforberedelser. Eckert konstaterer selv, at ledende socialdemokrater kolporterede sådanne rygter (p. 104), og når han ikke lægger mere vægt på dette motiv til D.K.P.s kontaktforsøg til Socialdemokratiet og udsendelsen af programmet i december 1943, kan det skyldes, at han har manglet materiale, men også, at han ikke i tilstrækkelig grad har udnyttet det, han har haft kendskab til.

I januar 1944 udsendte D.K.P. pjecen „Fagbevægelsens Vej“ med henblik på årets faglige kongresser. Pjecen var et generalangreb

på de socialdemokratiske fagforeningsledere og havde til formål at samle arbejderne bag en række dagskrav, så lederne enten måtte vige deres pladser eller stille sig i spidsen for arbejderne. Det var et forsøg på at mobilisere masserne mod deres ledere, det var enhedsfront fra neden. Aktionen blev en succes, for så vidt som man kunne genfinde de rejste krav i de kongresresolutioner, der blev vedtaget i de betydeligste fagforbund. Eckerts analyse af D.K.P.s enhedsbestræbelser i fagbevægelsen er glimrende, og navnlig lykkes det ham ved hjælp af de interne particirkulærer at dissekere D.K.P.s taktik og vise den pragmatisk smidige linie, man var villig til at følge bag de hårde ord i de „officielle“ illegale pjecer.

Partiets succes i den faglige aktion og modstandsbevægelsens succes i forbindelse med strejken i sommeren 1944 er den egentlige basis for det kommunistiske forsøg på at realisere den folkefrontsmodel, som Eckert allerede har påvist i D.K.P.s program fra 1943. Først rejses i efteråret 1944 kravet om, at der ikke kan dannes en befrielsesregering udenom modstandsbevægelsen, og kravet skærpes til, at modstandsbevægelsen må være et væsentligt element i denne regering. Dernæst opstiller D.K.P. i november 1944 sit efterkrigsprogram, hvori bl. a. kræves dannelsen af en folkeregering bestående af modstandsbevægelsen og de grupper i samfundet, der er blevet udbyttet i ly af de ty-

ske bajonetter. Hovedelementet i en sådan regering må være arbejderklassen. Endelig forsøger D.K.P. i det tidlige forår 1945 i et samarbejde med Dansk Samling at føre modstandsbevægelsen over i efterkrigstiden som en politisk enhed ved at søge Frihedsrådet samlet om en række sociale og økonomiske krav til befrielsesregeringen.

Arbejderbevægelsens enhed var en absolut betingelse for en folkefront, og D.K.P. regnede med at kunne realisere denne enhed nedefra i Socialdemokratiet, bl. a. ved hjælp af de store jyske „Folkevilje“-grupper, bag hvilke stod oppositionelle socialdemokrater, hvis erklærede mål var skabelsen af arbejderbevægelsens politiske og organisatoriske enhed. D.K.P. advarede derfor voldsomt mod en gruppe udbrydere fra „Folkeviljen“, der efter en ideologisk uoverensstemmelse gik i samarbejde med grupper i København organiseret under Ringen. Disse var også oppositionelt indstillede socialdemokrater, men de prioriterede en radikalisering af Socialdemokratiet højere end en sammenslutning med D.K.P. Eckert afslutter sin analyse med en smuk sløjfe, da han finder begrundelsen for Frode Jakobsens veto mod et socialt og økonomisk efterkrigsprogram for Frihedsrådet i en hensyntagen til disse grupper under Ringen.

Når Eckert skal belyse folkefronttaktikken, sker det meget ofte ved hjælp af Grünbaums

ovennævnte bog „Arbejderklassen og Krigen“, der er en fremragende teoretisk studie i de muligheder for enheds- og folkefrontspolitik, som krigen og udviklingen havde givet D.P.K. Set fra et metodisk synspunkt er det imidlertid en problematisk sag at anvende dette værk til belysning af centralkomiteens intentioner, fordi Grünbaum ikke var medlem af CK, fordi bogen blev skrevet og trykt på hans eget initiativ og fordi CK, da bogen blev forelagt til bedømmelse, beordrede den tilbagekaldt og destrueret. Eckert gør selv opmærksom på dette forhold (p. 20-21), og det må derfor være en lapsus, når han anvender bogen, som han gør. Uanset hvor fremragende bogen er, og uanset hvilke motiver, man måtte have haft til at beordre den tilbagekaldt, kan den ikke bruges som dokumentation for CK's politiske vurderinger.

Et yderst interessant afsnit i Eckerts bog behandler de ovenfor nævnte „Folkevilje“-grupper, der dannedes i Randers i 1943 samtidig med forhandlingspolitikken sammenbrud. Initiativtagerne var organiserede socialdemokrater, der opponerede mod partiets politiske linie, således som den var kommet til udtryk i samarbejdspolitikken. Sigtet var at yde en socialdemokratisk indsats i modstandsbevægelsen, gerne side om side med kommunisterne. Resultatet af beslutningen om at tage del i det illegale arbejde blev bladet „Folkeviljen“, der efterhånden skulle komme til at dække Jylland og

Fyn. Eckert følger den ideologiske spænding og udvikling i bladet fra målsætningen er næsten rent national, til man i 1945 går definitivt ind for det socialistiske enhedsparti, altså organisatorisk sammenslutning af Socialdemokratiet og D.K.P. Den ideologiske spænding kulminerer med udspaltningen af en gruppe fra „Folkeviljen“, der går i samarbejde med socialdemokratiske blad- og fagforeningskredse i København med det formål at virke som venstreopposition indenfor Socialdemokratiet. Denne modstandsorganisation i København bliver til „Ringens Arbejdergrupper“, der er under hurtig udvikling, da kapitulationen kommer. Eckert har rådet over et glimrende materiale til belysning af navnlig den jyske „Folkevilje“-gruppe, mens det samme ikke helt gælder den udskilte fraktion i København. Det er et helt originalt og meget glimrende bidrag, Eckert her har ydet den danske besættelsestidsforskning.

Udover D.K.P. og „Folkeviljen“ behandler Eckert også Dansk Samling, hvis politik han analyserer hovedsageligt ved hjælp af partiets illegale udgivelser. Uden iøvrigt at kunne bedømme fremstillingen, mener jeg ikke, at det er lykkedes Eckert at trænge igennem til personerne i partiets ledelse, hvis personlige vurderinger synes at have præget partiets politik mere end den noget diffuse ideologi. Det er vanskeligt at give partiet noget ståsted i det politiske system, og Eckert må lade sig

nøje med at konstatere, at man opfattede sig som opposition til de traditionelle partier, en slags åndelig folkebevægelse, genrejsere, der håbede at kunne bringe politisk fornyelse. Det forbløffende samarbejde med D.K.P. i foråret 1945 om et økonomisk og socialt efterkrigsprogram for Frihedsrådet kan kun forklares som et forsøg på at sikre sig et godt udgangspunkt i en kommende valgkamp.

I et særligt afsnit om borgerlige modstandsgrupper behandles de 3 illegale blade „Hjemmefronten“, „Danske Tidende“ og „Den danske Parole“, der så det som deres politiske hovedopgave at fastholde modstandsbevægelsen på en ren national målsætning, der ville være nået, når tyskerne havde kapituleret. Disse blade forlægger politikernes synspunkter: „Hjemmefronten“ er rent konservativ, mens såvel „Danske Tidende“ som „Den danske Parole“ i krigens sidste år redigeres i et socialdemokratisk-konservativt samarbejde. Holdningen til modstandsbevægelsen er præget af dyb mistillid og en kun slet skjult frygt for de politiske hensigter, som man mener vil blive søgt realiseret efter en tysk kapitulation.

Endelig behandles i et par afsnit af oversigtsmæssig karakter Ringen og Frit Danmark, hvis fællestræk er deres tilsyneladende tvær- eller upolitiske karakter. Eckert kan dog påvise, at Ringen efter krigen ville prøve at virke som en slags politisk pressionsgruppe, mens Frit Danmark plan-

lagde at træde frem som en folke-
demokratisk bevægelse.

Det er lykkedes Rüdiger Eckert
at trænge dybt ned i konflikterne
mellem modstandsbevægelsen og
de traditionelle politiske magtha-
vere. Det var ikke den voldelige
revolte, man frygtede, men den
politiske, folkefronten og dens
konsekvenser. Eckerts afhandling
spænder vidt, og han skal ikke

bebrejdes, at der stadig mangler
undersøgelser af vigtige sider af
modstandskampens politiske aspek-
ter. F. eks. ville en undersøgelse
af de „gamle“ politiske partiers
virksomhed i besættelsens sidste år
være meget ønskværdig. Eckerts
bog kan kun stimulere interessen
for de politiske problemer, og den
kan anbefales på det bedste.

Mogens Nielsen

Jens Engberg

LOUIS PIO OG SLAGET
PÅ FÆLLEDEN

Acta serien

Munksgaards kildemapper 2
30 folioark, 23 kr.

Kildesamlingen er beregnet til historieundervisningen i gymnasiet, HF, seminariet og tilsvarende undervisningstrin, og det er meningen, at den både kan anvendes som supplement til eksisterende lærebøger og i stedet for dem. Lad det være sagt med det samme: med materiale af denne art må undervisningen i historie virkelig kunne få den fornyelse, som tiltrænges, og udvikle den indsigt og de færdigheder, som der stiles mod. Lad os få meget mere af den slags!

Når det er sagt, skal det tilføjes, at der alligevel kan rettes en række pædagogiske og faglige indvendinger mod mappen. I forordet er der som sig hør og bør opstillet en målsætning for arbejdet med kilderne. Men målsætningen bærer tydelig vidnesbyrd om forfatterens didaktiske usikkerhed, idet flere af punkterne forekommer intetsigende, og idet kategoriseringen af målene er uklar. Meningen med en målsætning i et kildehefte må være, at den skal virke styrende for valget af kilder. Her som så ofte har man fornemmelsen af, at kilderne først er udvalgt og sammenstillet, og at målsætningen derefter er opstillet, vel nok ud fra

en tydelig fornemmelse af, hvor arbejdet med kilderne ville bære hen. Men styrende for kildevalget bliver den ikke konsekvent nok på den måde. Alligevel er det indimellem lykkedes at udtrykke noget centralt om målet, først og fremmest om de færdigheder, som ønskes nået: „Det gælder bl. a. om at kunne udlede de dele af en kilde, som er relevant for dit problem, at finde frem til modsætninger og ligheder mellem flere kilder, at kunne konstatere tendenser og motiver ud fra en tekst, at samle de forskellige dele sammen til en hypotese, samt at kunne udtrykke dig om et historisk problem...“ Og videre under holdninger, skønt der helt klart er tale om færdigheder: „Du må også kunne opnå forskellige holdninger over for materialet f. eks. selvstændighed, *evne til at overveje problemerne fra forskellige sider, til at skelne mellem sikre slutninger og formodninger*...“. (understregningen min). Dette er færdighedsmål, som på en udmærket måde kan danne udgangspunkt for det, man i debatten omkring historie i folkeskolen kalder den ny historieundervisning. Spørgsmålet er nu, om kildeudvalget kan formodes at føre eleverne frem til disse færdigheder, når de har gennemarbejdet materialet individuelt eller i grupper og hold, som forfatteren foreslår. Svaret må vist nok blive et betinget ja. Usikkerheden skyldes dels, at et sådant spørgsmål altid vil være svært at besvare, før man har prøvet materialet af med et

hold elever, dels at mappen mangler forslag til evaluering. At ja'et er betinget, skal jeg søge at begrunde senere.

Men først skal det oplyses, hvorledes kilderne er sammensat. Kilderne er ordnet i 30 ark, således at hvert ark rummer en eller flere kilder i almindelig tryk og/eller i fotokopi af den oprindelige kilde. Dertil kommer på hvert ark de nødvendige historiske data og baggrundsforklaringer samt spørgsmål, som eleverne skal besvare i forbindelse med arbejdet med kilderne. Det første ark går til indholdsfortegnelse, forord m.m. og det andet ark til en historisk indledning. Derefter følger fem ark om sociale og økonomiske forhold i Danmark i tiden 1860'erne til 1872, altså tiden umiddelbart før og omkring Pios første udgivelse af Socialistiske Blade og Socialisten og slaget på Fælleden. Emnerne er: Fattigdommen i København, børnedødeligheden, arbejdernes kår og børnene i industrien. Efter disse fem ark følger to ark, som skal placere Pio ind i en dansk og en international sammenhæng: først et par uddrag fra Socialistiske Blade i 1871 og derefter et brev fra Engels til Pio i marts 1872. Dernæst følger de kilder, som må være samlingens højdepunkt: otte ark om slaget på Fælleden fra indkaldelsen til mødet med den berømte artikel: Målet er fuldt! til forskellige betretninger om og vurderinger af selve slaget. I ark 18 til 28 (dog undtagen 22 og 23, som skildrer

regeringens og folketingets bestræbelser i 1872 på at mildne forholdene for børnene i arbejdet på fabrikker, nok medtaget for at sandsynliggøre, at Pios virke bar frugt??) følger vi Geleff og først og fremmest Pio fra fængsel via frihed til Amerika og får undervejs en række forskellige udsagn om Pio. Mappen slutter med et ark, hvor forskellige historikeres og kulturpersonligheders vurdering af Pio stilles op mod hinanden (29) og med uddrag af 1866 grundloven (30).

Der er ingen som helst tvivl om, at dette udvalg er foretaget med meget stor faglig kompetence, således at forstå, at Jens Engberg kender sit stof, så han kan fremdrage kilder, som er repræsentative for det, han vil vise eleverne. Skulle man indvende noget ud fra et fagligt synspunkt, måtte det være, at kilderne ikke konsekvent nok er bundet sammen af en eller nogle samlende og ledende problemstillinger. Det sammenbindende synes i hovedsagen at være Pios person og slaget på Fælleden. Jeg tror, det havde været mere frugtbart, hvis samlingen var startet med nogle problemstillinger, som så kunne være ledende for det faglige valg af kilderne, f. eks.: hvad var Pios politiske mål, hvilke midler ville han bruge og brugte han for at nå disse mål, og hvilke økonomiske, sociale og ideologiske påvirkninger formede hans mål og midler. Som udvalget her foreligger, forekommer flere af kilderne mig

at være ret overflødige (ark 9, 22, 23 og ikke mindst 24). Men det er naturligvis kun en fornemmelse, da jeg jo ikke klart ved, hvad formålet med dem er.

Men nu tilbage til spørgsmålet om, hvorvidt arbejdet med disse kilder kan føre eleverne til de opstillede færdighedsmål, altså en pædagogisk vurdering af kilderne og deres sammensætning. Man kan inddele principperne for anvendelse af kilder i tre hovedgrupper: 1) kilderne anvendes illustrerende og anskueliggørende; derved forstås, at stof, som allerede er gennemgået ved lærerens forklaring eller ved læsning i lærebogen, illustreres og anskueliggøres ved kildecksempler; 2) kilderne anvendes informerende og supplerende, dvs. at arbejdet med kilderne har den funktion at give eleverne ny viden og indsigt, som ikke er opnået på anden måde; 3) kilderne anvendes kontrasterende og sammenlignende, dvs. at to eller flere kilder med forskelligt udsagn om nøjagtig samme historiske fænomen sættes direkte op mod hinanden for at sætte eleverne i den bedst mulige problemløsningsituation. Der er ingen tvivl om, at skal arbejdet med disse kilder føre frem til de opstillede mål, må det være det tredje anvendelsesprincip, som er fremherskende. Når mit svar på, hvorvidt kilderne kan føre frem til de ønskede mål, er et betinget ja, skyldes det, at det kun momentvis og ikke konsekvent og overskueligt nok lykkes Jens Engberg at kon-

trastere kilderne. Ganske vist får vi mange nuancerede indtryk af personen Pio, men de er ikke sat overskueligt op mod hinanden. Kun i det afsluttende ark „vurderinger af Pio“ er det umiddelbart muligt at kontrastere fremstillingerne, hvilket giver gode muligheder for at nå målet „... at kunne konstatere tendenser og motiver ud fra en tekst...“ Momentvis lykkes det dog direkte at kontrastere samtidige og implicerede kilder: om mødet aftenen før slaget på Fælleden (politibetjent Korns rapport ark 12 over for Pios erindringer ark 21), og om selve slaget (øverstkommanderens politimands rapport ark 14 og 15 over for gardehusarregimentets tabsliste ark 16 og en tilskuer til slaget på Fælleden ark 17). De øvrige kilder om slaget på Fælleden er ikke direkte kontrasterbare med de nævnte, fordi de berører andre forhold i forbindelse med slaget. Og de første kilder angående de sociale og økonomiske forhold fra 1860'erne til 1872 kan ikke egentlig kontrasteres, fordi de ikke kan siges at se forholdene fra forskellig side, men underbygger hinanden. Det må således konstateres, at de fleste kilder i denne samling er sammensat efter princippet informerende og supplerende, hvilket til en vis grad betyder, at de opstillede mål næppe nås i den udstrækning, man har tænkt sig. Men kunsten at stille kilder kontrasterende og klart op mod hinanden er vanskelig, og en del af forklaringen

på, at det i dette tilfælde kun lykkes momentvis, kan være den simple, at det eksisterende kildemateriale ikke tillader det bedre.

Det øvrige pædagogiske udstyr er glimrende. Spørgsmålene til kilderne er næsten overalt centrale og præcise og leder eleverne ind til de væsentlige problemer. Kun to steder har jeg indvendinger at gøre: i ark 25 forekommer de to sidste spørgsmål at være helt fejlede ud fra det synspunkt, at man vel næppe kan vurdere Pios argumenter for at tage til Amerika under de nævnte omstændigheder og hele Pios optræden ud fra politiinspektør Hertz' rapport om sagen. Og i forbindelse med ark 20 og 21 (Pios brev fra arresten til Engels og Pios erindringer) synes jeg, at Jens Engberg forsømmer en særdeles gunstig mulighed for gennem spørgsmålene at lede eleverne til en forståelse af forskellen mellem at bruge en

kilde til at slutte til ophav og bruge den som beretning. — Kildeheftet er fremstillet som et éngangsmateriale og som et løsblads-system, hvilket er en stor pædagogisk gevinst, fordi eleverne kan lægge kilderne ved siden af hinanden til umiddelbar kontrastering og gøre notater i selve kilderne. Mappen er forsynet med en tidsliste og en kortfattet, men udmærket bogliste. Til slut er der forslag til holdopgaver, som angår hele kildesamlingen.

Sammenfattende vil jeg gerne trods de rejste indvendinger betegne mappen som et af de allerbedste bidrag til en ny historieundervisning: en undervisning, som lægger vægten på at indøve den historiske proces hos eleverne på centrale problemstillinger i stedet for på at give eleverne færdige historiske produkter i ligegyldige stofområder.

Vagn Oluf Nielsen

J. O. Krag og K. B. Andersen

KAMP OG FORNYELSE

Socialdemokratiets indsats i dansk politik 1955-71, Fremad, København 1971, 403 s., ill., 84,50 kr.

Danske partihistorier skrives normalt mere af parti- end fagfolk – også når de to egenskaber forenes hos forfatterne – og dette gælder i anden potens for Kamp og Fornyelse. Biografien af partiet er meget klart en selvbiografi. Forfatterne hører til Socialdemokratiets allerinderste kreds, og de lægger ikke skjul på de personlige elementer i tolkningerne. Intet i form af noteapparater, argumenter frem og tilbage eller andre af de normale udtryk for historisk „professionalisme“ forleder til at tro, at der skulle være tale om andet end partifolks fremstilling af politik i en bestemt periode.

Ved selvbiografier er det normalt at spørge, om begivenhederne belyses på en ny måde, om beskrivelsen er rimelig og, om der er tale om efterrationaliseringer mere end om en gengivelse af situationen, som den så ud på handlingstidspunktet. Her er der ikke megen tvivl i det foreliggende tilfælde. En meget stor del består i sammenskrivning af allerede kendt stof, valgresultater, forlig etc. – og situationen ses ret tydeligt i 1971-perspektivet. Typisk er f. eks. behandlingen af Bauns-

gaard. Var det ikke fordi, man vidste hvad der skete i 1968, ville det have været urimeligt og også ret umuligt allerede i skildringer fra 1960'ernes begyndelse at lægge så kraftigt vægt på denne politiker og hans 'borgerlige' tendenser. Det mest fornuftige er derfor at tage bogen som et udtryk for Socialdemokratiets – eller rettere de to forfattere – fremstillede opfattelse af det væsentlige i perioden, og ikke lægge så megen vægt på bogen som en beretning om begivenhederne som sådanne. Læst på den første måde er 'Kamp og Fornyelse' i flere henseender sigende.

Holder man sig til de store træk, er det forbavsende, hvorledes 'Socialdemokratiets indsats i dansk politik' fortolkes snævert som 'Socialdemokratiets indsats i Christiansborgpolitik'. Naturligvis beskrives strejker, valutaproblemer, arbejdsmarked og valgkampagner, men de beskrives som begivenheder og forhold, der øver indflydelse på arbejdsforholdene på Slotsholmen, og selve det politiske spil har en meget fremtrædende plads i fremstillingen. I festtaler og i lederartikler tales der stadig om den trestrengede arbejderbevægelse. Her er fremstillingen – i nogen modsætning til tidligere partihistorier – stærkt koncentreret til den ene streng 'Socialdemokratiet' på bekostning af fagbevægelse og Kooperation, og vægten er lagt på den allerøverste del af isbjerget.

Socialdemokratiet fremtræder ikke blot som et parlamentarisk

parti, men også meget kraftigt som et parlamentsparti. Næste træk ligger i naturlig omend ikke logisk, forlængelse: Partiet ses som et parti, der kæmper og samarbejder fra dag til dag. Fremstillingen er strengt kronologisk, og var det ikke for den personligt krydrede skrivestil, der engang imellem kommer frem, ville den nærmeste parallel være struktureringen i Avisårbogens registrering af begivenhederne den 24., den 25. etc., uden samlende oversigter eller betydningsfulde islat af langsigtede overvejelser. Hovedvægten ligger på taktikken og ikke på strategien, og de strategiske synspunkter, der trods alt kommer frem – f. eks. vedrørende modstanderen Baunsgaard – må læses ud af beskrivelsen af alle de konkrete træk. Socialdemokratiets indsats fremtræder ikke som en systematisk beskæftigelse med langsigtede problemer, men som bestræbelser på at klare de spørgsmål, der melder sig hen ad vejen – og især at klare de problemer, dette giver i det politiske spil. Markante udtryk for, at man i tillæg til at reagere på begivenhederne prøver at udnytte disse til at give samfundet sit eget, nye stempel glimrer ved deres fravær.

Dette medfører, at bogen ikke ligefrem er sindsoprivende spændende læsning eller intellektuelt inspirerende, men ud fra de fleste kriterier ganske trivielt. Vigtigere er dog, at den synes at være et førsteklasses belæg for en af de dominerende teser i 1960'erne,

nes og vel også 1970'ernes mere teoretiske debat. Hvad enten man tager den politisk set liberale Herbert Tingsten eller den politisk set mere radikale Ralph Milliband som iøjnefaldende eksempler, synes politologer at være enige om, at den politiske aktivitet fra konservative til arbejderpartier former sig som en administration af løbende problemer, uden at man går ud over rammerne for det etablerede samfundssystem. 'Kamp og Fornylse' kan ikke tages til indtægt for en radikal synsvinkel, og heller ikke for en mere mådeholden „Palmistisk“ reformbestræbelse. Vægten ligger på detaljen og finpudsningen.

Dette bygger på en vurdering af bogens hovedtræk, og det er muligt, at en analyse af gentagelsesmomenter i de konkrete begivenheder, kan få andre, opsummerede forhold frem. Ud fra en foreløbig tværlæsning er det imidlertid ikke meget, der springer i øjnene.

Således er det ikke videre overraskende, at hovedvægten – udover spillet – ligger på det økonomiske og sociale og ikke på f. eks. forsvars-, kultur- eller trafikpolitik, og næppe heller, at problemerne ofte defineres i generelle nationaløkonomiske termer. Man ser på 'produktionen' mere end på 'produktionens kvalitative sammensætning', på 'den fulde beskæftigelse' mere end på beskæftigelsens art etc. Dette ligger naturligt i forlængelse af, at en del kvalitative indgreb blev umuliggjort via efterkrigstidens liberali-

sering af verdenshandelen, men vil formodentlig adskille denne parti-historie fra kommende: Der er tegn på, at man i 1970'erne vil interessere sig en anelse mere for f. eks. investeringernes retning eller for produktionens ikke-økonomiske kvaliteter, f. eks. forureningen. Denne karakteristik forudsætter dog et vist mål af profetering og er ret usikker.

Mere bemærkelsesværdigt er det, at en del af de generelle mål – også tilbageskuende – de facto fortolkes relativt snævert. 'Fuld beskæftigelse' afvejes med 'valutabalance', i stedet for at regulere valutabalancen ad andre veje, således at der bliver tale om 'fuld beskæftigelse under hensyntagen til valutabalancen'. 'Social balance' betyder ikke en ny

'balance', men modstand mod forringelse af den eksisterende 'ligevægt'.

Denne tværlæsning er højst usikker, men den ændrer ikke helhedsindtrykket. Årsagsforklaringerne kan være mange: At forfatterne lever af det politiske spil, at partiet – positivt eller negativt vurderet – er stærkt integreret i systemet, eller begivenhedernes reelle tyngdepunkt i perioden. Hver af disse kan rejse andre spørgsmål, men afgørende er, at 'Kamp og Fornylelse' sætter Socialdemokratiets indsats i dansk politik 1955-71 ind i en snæver Christiansborg-politisk, dag-til-dag orienteret ramme uden dybere analyser eller iøjnefaldende målsætninger.

H. Jørgen Nielsen.

Koszyk, Kurt

DIE PRESSE
DER DEUTSCHEN
SOZIALDEMOKRATIE

*Eine Bibliographie
Verlag für Literatur und Zeitge-
schehen, Hannover 1966, 404 si-
der, DM 54,-*

Karl Marx's socialdemokratiske avis – Neue Rheinische Zeitung – der udkom i 1848/49 er ikke blevet regnet med i rækken af socialdemokratiske blade i Tyskland. Først med Ferdinand Lasalles „Allgemeiner Deutscher Arbeiter-Verein“, der blev stiftet i 1863, var der skabt grundlag for en egentlig socialdemokratisk presse. De første kommunikationskanaler, der er taget med i oversigten, var endog ikke af socialdemokratisk observans, men var borgerligt liberale blade. „Der Gradaus“, grundlagt i Esslingen 1862, „Der Zeitgeist“ i Leipzig 1863, „Schwäbische Volkszeitung“ i Stuttgart, „Hamburger Zeitung“, maj 1863 og „Fränkische Volkszeitung“ i Nürnberg 1863 regnes for de egentlige forløbere for en tysk socialdemokratisk presse.

I det første af bogens tre afsnit gennemgås – meget kortfattet – pressens historie. Når man tager i betragtning, at bogens ene halvdel omfatter en bibliografi over artikler skrevet om den socialdemokratiske presse virker den historiske gennemgang meget kortfattet og overfladisk.

Andet afsnit, der rummer de egentlige oplysninger om pressen, savner en række præcise angivelser af datoer for bladenes start og stop. Der er heller ikke angivet navne udover den ansvarshavende redaktør, hvor det i høj grad havde været ønskeligt med en grundigere gennemgang af det enkelte blads øvrige ansatte, specielt hvis man vil studere den socialdemokratiske presses holdning i perioden frem til 1933, hvor gennemgangen principielt slutter.

Det tredje afsnit rummer en oversigt over artikler skrevet om den socialdemokratiske presse. Selvom det pladmæssigt er det mest omfangsrige afsnit, er det i presseschistorisk henseende det mest betydningsløse og burde have været udeladt til fordel for flere oplysninger om selve den socialdemokratiske presses forhold.

I hundredåret for den danske socialdemokratiske presse må man imidlertid konstatere, at begyndelsen er gjort i modsætning til herhjemme, hvor der næsten ikke findes oplysninger om de mange lokaludgivelser, man har haft i de 100 år.

Bogens forfatter henviser til at evt. mangler vil blive rettet i en senere udgave. Man må så håbe, at der ved denne lejlighed vil blive ofret tid på en grundigere gennemgang af de enkelte blade, sådan at presseforskeren i den nye udgave kan hente alle relevante oplysninger om den tyske socialdemokratiske presse.

Det bør i denne sammenhæng

nævnes at der findes et glimrende supplement i:

Die Presse der Arbeiterklasse und der sozialen Bewegungen, bd.

I-V, redigeret af Alfred Eberlein. Akademie-Verlag, Berlin 1968-1970.

Willy Markvad

TIDSSKRIFTOVERSIGT 1968-1971

Ved Gerd Callesen

Agnes Blänsdorf har under titlen „Friedrich Ebert und die Internationale“ offentliggjort 47 breve og andre dokumenter vedrørende SPD-formandens aktiviteter under første verdenskrig. Blandt disse er 16 aktstykker fra Socialdemokratiets arkiv, især korrespondence mellem Ebert og Stauning og en protokol fra et møde mellem Stauning og SPD's hovedbestyrelse i 1915 i Berlin. Man får af disse et godt indtryk af det særdeles fortrolige forhold mellem det danske og tyske socialdemokrati i 1. verdenskrig (*Archiv für*

Sozialgeschichte bd. IX, 1969, s. 321-428). I samme bind af årbogen har Gerd Callesen (s. 267-320) offentliggjort en korrespondance behandlende forberedelsen af en aktion i den tyske rigsdag mod „Köllerpolitikken“. De ialt 46 breve fra 1898-1899 er også af interesse udover det i titlen anførte „Sozialdemokratie und nationale Frage in Nordschleswig um die Jahrhundertwende“.

Historisk Samfund for Als og Sundeved har i sin årbog *Fra Als og Sundeved* hefte 48 en ganske interessant artikel af J. Slettebo (s. 73-88) „Strejker i Sønderborg 1920“, der viser at den nationale problematik selv i året 1920 ikke formåede at skjule klasse modsætningerne. Inge Adriansen gennem-

går (s. 34-45 i samme årbog) de lokale dagblades „Byrådsreferater for Sønderborg 1919“; det bliver heraf klart, at Socialdemokratiet i Sønderborg ikke kan rubriceres som et tysk hhv. dansk parti. Disse to lokalhistoriske artikler gør på udmærket måde rede for forhold, der har interesse for socialhistorien også udover Sønderborg. Man kan kun ønske sig tilsvarende afhandlinger fra andre områder.

Hans-Ludwig *Evermanns* afhandling om „Rosa Luxemburgs kritik af den russiske revolution“ i *Dansk Udsyn* nr. 2 - 1971 (s. 103-114) er en grundig gennemgang af forskellige politisk-videnskabelige retningers „brug“ af Rosa Luxemburg. Den gør samtidig rede for Georg Lukacs' kritik af Luxemburg og for hendes „spontaneistiske“ opfattelse af arbejderklassens rolle i historien. Derimod er Curt *Sørensens* fremstilling af „Rosa Luxemburg: En antiautoritær kommunist“ (*Vindrosen* - 2 1969 s. 76-83) problematisk i påstanden om at „hun repræsenterer en udogmatisk og antiautoritær variant af kommunismen“. Det er en ensidig fremhævelse af enkelte af hendes teoretiske opfattelser ligesåvel som den af Lenin som repræsentanten for „intolerance og jernhård partidisciplin“ (s. 82). Andre passager er dog korrekte i fremstillingen af hendes teoris udvikling.

I det svenske *Historisk tidskrift* (4 - 1970 s. 514-531) gen-

nengår Gerd *Callesen* en række vesttyske afhandlinger om arbejderbevægelsens historie. Han mener at kunne konstatere en tendens bort fra de store oversigtsværker om større problemkredse eller perioder til enkeltundersøgelser delvis af lokalhistorisk karakter. Samtidig negligeres dog specielt fagbevægelsen til fordel for den politiske arbejderbevægelse og i denne behandles især de venstreorienterede partier/grupperinger. En problemkreds der knap nok er blevet behandlet er de internationale sammenslutninger (I, II, III Internationale).

Dorrit *Andersen* har undersøgt „Ørsted Arbejderforening. Et bidrag til de første brugsforeningers historie“. Denne snarere socialfilantropiske end socialistiske „arbejderbevægelse“ har her interesse, fordi den udtrykker bestræbelser til fordel for arbejderne, der kan sammenholdes med andre former for arbejderforeninger (f. eks. håndværkerdannelsesforeninger etc.), der havde en større betydning før og for arbejdernes organisatoriske selvstændiggørelse i „Den Internationale Arbejderforening for Danmark“ i 1871 (*Erhvervshistorisk årbog* 1970 s. 135-155). I brugsforeningsbladet *Samvirke* (8 - 1971, s. 28-35) har Kaj *Christiansen* i anledning af 100-året for udsendelsen af „Socialistiske Blade“ skrevet en læseværdig artikel om Louis Pio og den første danske arbejderbevægelse. Han redegør udmærket i en til bladet passende stil for de

forventninger Pio og andre knyttede til deres egen aktivitet og for den modstand, de blev mødt med („Nu dages det, brødre...“).

I *Kurasje* 4 – 1971 har Jens Qvortrup fået trykt sit lidt bearbejdede speciale til magisterkonferens „Karl Marx’ „An sich“ – Klassebegreb. En teorihistorisk studie“ (s. 3–38). Qvortrup har glædeligvis holdt sig til Marx selv og kun i mindre grad benyttet sekundærlitteratur, en desværre ikke selvfølgelig fremgangsmåde ved et sådant emne. At Qvortrup desuden har brugt standardudgaven Marx-Engels Werke (MEW) – for så vidt teksterne ikke findes på dansk – gør kun afhandlingen endnu bedre.

Pressehistorisk årbog har 1968 (s. 67–83) trykt en artikel af Ernst Christiansen med titlen „Den revolutionære arbejderpresse 1918–1922“. Artiklen omtaler 4 dagblade (delvis ugeblade), der udkom i Danmark i denne periode udgivet af de organisationer, der før eller senere tilsluttede sig Kommunistisk Internationale. Artiklen indeholder ingen nye oplysninger, den er dog velegnet som indføring i emnet for så vidt som den nævner nogle af denne pressegruppes problemer. I samme årbogs årgang 1970 (s. 134–144) har Viggo Josephsen skrevet en artikel om „Johs. V. Jensen som reporter fra verdensudstillingen i Paris sommeren 1900. 16 reportage-artikler til „Social-Demokraten““. Johs. V. Jensens ar-

tikler er her offentliggjort i uddrag. *Kirkehistoriske Samlinger* offentliggjorde 1971 (s. 130–56) en afhandling af Arne Pedersen om „Frederik August Hertz. Lægprædikant og Socialist“. Det er en grundig gennemgang af Hertz’ udvikling fra religiøs sektarisme til medlem af „Den Internationale Arbejderforening“, hvor han især i årene efter at Pio, Brix og Geleff var blevet fængslet i 1872 spillede en betydelig rolle. Hertz gjorde sig især fortjent som rejseagitator i Jylland og var ledende i den næsten religiøse dyrkelse af de fængslede førere. Samtidig med Pios og Geleffs „flugt“ til Amerika gled Hertz langsomt ud af den socialistiske bevægelse, men blev til gengæld desto mere aktiv i fritænkerbevægelsen. Han kom dog i de ca. 10 år (til 1886) han endnu var aktiv i partiet – til dels som redaktør for „Social-Demokraten“ – til at præge Socialdemokratiets program med hensyn til kirken på afgørende måde. Selvom visse passager vidner om Pedersens mangelfulde indsigt i Socialdemokratiets samfundsopfattelse (s. 144) er det dog en overmåde læseværdig artikel.

„Den syndikalistiske ideologi i den danske arbejderbevægelse ca. 1910–1921“ er titlen på en omfangsrig og til dels problematisk artikel af Curt Sørensen (*Historie* 3 – 1969, s. 273–315). Det problematiske ligger især i Curt Sørensens teorihistoriske udredninger, men også i selve oplægget –

man kan næppe skrive om den syndikalistiske ideologi i Danmark uden at gå mere ind i bevægelsens konkrete praksis. Åbenbart har Curt Sørensen ikke benyttet det forhåndenværende kildemateriale – der er mere end han tror (s. 282). Med dette in mente er det dog en læseværdig gennemgang af flere af bevægelsens problemer.

I anledning af Martin Andersen Nexø's 100-årsdag skrev Børge Houmann en artikel om MAN's deltagelse i den tidlige kommunistiske bevægelse her i landet. Det viser sig, at Andersen Nexø's korrespondance er en vigtig kilde til DKP's første års udvikling. Han har åbenlyst været centralt placeret. Man må dog nævne, at Houmanns kommentarer i 3-binds-udgaven af MAN's breve er mere udførlige end her. Han overlader her alt for meget til læserens gætteevne („Da Martin Andersen Nexø sprang af til venstre“, *Tiden* 6 – 1969, s. 176–190).

Til DKP's halvtreds års jubilæum offentliggjordes en oversigt over partiets udvikling i *Tiden* (11 – 1969, s. 311–44). Den illustrerer denne ganske godt. Artiklen kom senere som selvstændig pjece – „Danmarks Kommunistiske Parti 50 år 9. november 1969“ (se anmeldelse). Alfred Jensen gennemgår den 5. udgave af Lenins værker på 52 bind i *Tiden* (7 – 1970, s. 131–44). I 20 af disse er der artikler eller andet materiale af Lenin omhandlende Danmark. Lenin har især beskæf-

tiget sig med danske landbrugsproblemer, desuden er hans forhold til Socialdemokratiet af interesse. Alfred Jensens gennemgang er læseværdig, især da 5. udgave indtil nu vistnok kun er udkommet på russisk („Lenin i Danmark“).

Ny politik's „tema“ i nr. 6 – 1971 er Socialdemokratiets 100 års jubilæum. Forfatterne er Jens Otto Krag, Jørgen Bøgh, K. B. Andersen, Morten Lange, Magnus Johansson, Karsten Madsen, Per Hækkerup og Kjeld Olesen.

I *Tiden* 1971 – 9 (s. 185–99) behandler artiklen „Arbejderbevægelsens to veje. 100 års erfaring – og fremtiden“ af Ib Nørlund hovedtrækkene i arbejderbevægelsens udvikling samt en kritik af reformismen og dens resultater med en implicit kritik af dens danske bærere.

Jörn-Peter Leppien kritiserer i en artikel i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte* (1971, s. 341–56) en afhandling af Gerd Callesen om Socialdemokratiet og Slesvigspørgsmålet. Han afviser nogle af Callesens hovedteser, især på baggrund af C.'s mangelfulde behandling af den socialdemokratiske internationalisme. Stoffet er bearbejdet under for snævre synspunkter og konklusionerne derfor ikke overbevisende. I *Sønderjysk månedsskrift* nr. 8, 11/12 – 1970 og 2 – 1971 fører Bjørn Svendsen og Gerd Callesen en stort set ret ufrugtbar diskussion om samme emne. Dens længde står ikke i

noget rimeligt forhold til dens indhold.

I *Erhvervshistorisk årbog 1971* (s. 262-74) findes en informativ oversigt over „Økonomisk-historisk forskning i DDR 1945-70“ ved Erik Korr Johansen. E. K. Johansen orienterer om de formodentlig vigtigste områder og de centrale publikationer; hans opfattelse af marxismen som ideologi præger artiklen lidt for stærkt.

I Bibliotekscentralens serie af boglister har Carl Heinrich Petersen sammenstillet en samling biografier og lignende værker under titlen „Arbejderprofiler“. Det er en meget nyttig liste.

I en artikelserie i *Løn og Virke* (nr. 9, 11 - 1971, 2, 5, 7, 8, - 1972) fremstiller Willy Markvad arbejderpressens fremvækst i perioden indtil „Social-Demokraten“, det nuværende „Aktuelt“, overgik i fagbevægelsens eje i 1874. Markvads gennemgang af de forskellige arbejderforeningers blade er veldokumenteret og indeholder nogle vigtige programatiske artikler. I den sidste artikel (i nr. 8) meddeler Markvad resultaterne af sin forskning. De beror på hidtil ukendt materiale og korrigerer vor viden om arbejderpressens start betydeligt. Indtil W. M. får mulighed til at indarbejde dette materiale i en planlagt større afhandling må denne artikel benyttes.

Johannes Lehmann „Fra Frederik Borgbjergs barndom og ungdom“, *Pressehistorisk årbog 1971* s. 114-137. Den her med en kom-

mentar offentliggjorte tekst er forfattet af Borgbjerg som forord til et udvalg af hans artikler, der skulle udgives i anledning af hans 70-års dag. B. døde dog forinden, og artikelsamlingen udkom ikke. Hans barndoms- og ungdomserindringer bliver således først trykt nu. De indeholder en del interessante oplysninger om bl. a. hans tidlige erfaringer i Socialdemokratiet.

I Sverige udkom i 1971 det første nr. af *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia*. Tidsskriftet skal udkomme 3 gange årligt med et omfang af 80-100 sider pr. nr. Det udgives af Sällskapet för studier i arbetarrörelsens historia og koster årligt 25 sv. kr. (Arkiv, Fack, 221 01 Lund 1). Første nr. indeholdt artikler af nationaløkonomen Otto Steiger „Bakgrunden till socialdemokratiens krispolitik“, historikeren Bernt Kennerström „Kommunistisk facklig politik 1929-32“, sociologen Gunnar Olofsson „SSU - socialdemokratins rekrytskola?“, samfundsvidenskabsmanden Tom Glans „Kommunistiska ungdomsförbundets organisation 1921-28“ og historikeren Lars Björlin „Forskning kring socialdemokratisk press - ett debattinlägg“. Denne tværvidenskabelige ramme er tilstræbt, ligesom bidragene er af noget forskellig kvalitet. Det er udgivernes hensigt også for fremtiden at trykke afhandlinger fra „de lägra akademiska nivåerna“ dog således at „villkoret för publicering kommer altså inte

att vara användningen av en viss teoretisk ram utan bidragets kvalité och det mått av ny kunskap det ger". Fra det første nr. at dømme, er det lykkedes redaktionen at opfylde dette mål. Tidsskriftet ønsker at blive en koordinator for forskningen omkring arbejderbevægelsens historie. Det er anbefalelsesværdigt, som tidsskriftet selv også er det.

Michael Brook har i *The Swedish Pioneer Historical Quarterly* (1969, s. 111-32) skrevet en informativ oversigtsartikel over den radikale svenske litteratur (periodica, bøger, pjecer) i USA og Canada. Derved kommer han også ind på nogle af de danske og norske arbejderblade i landet, da enkelte af bladene – til dels kun overgangsvis – udkom som „skandinaviske“ hhv. havde dansk/norske spalter. Det første blad „Den Nye Tid“ kom i 1870'erne og 1880'erne, men pressens storhedstid var fra 1894/95 til 1936/37. Efter denne tid udkom der kun enkelte skrifter. Brook fortsætter arbejdet med dette emne, og han beder om oplysninger om den skandinavisk-amerikanske arbejderpresse (især om bladenes opbe-

varingssteder) i videst mulig omfang til M. B., 31 Knowland Drive, Milford-on-Sea, LYMING-TON, Hants S04 ORH, England („Radical Literature in Swedish-America: A Narrative Survey“).

I 100-året for Socialdemokratiets grundlæggelse offentliggjorde *American-Scandinavian Review* (1971 – 3, s. 278-85) en artikel af Kenneth E. Miller om „Louis Pio and Danish Settlements in America“. Artiklen behandler især Pios to forsøg på grundlæggelse af „kolonier“ i USA. Det første forsøg var endnu et socialistisk eksperiment, som mislykkedes efter kort tid. I det andet forsøg optrådte Pio – relativt kort før sin død i 1894 – kun som ejendomsmægler i „White City“, i hvilken „farvede“ folk ikke optoges. Pios aktivitet i årene mellem disse to forsøg i forskellige erhverv omtales kort.

Redaktionen beklager, hvis den skulle have oversat artikler af relevans for denne oversigt. Den opfordrer til indsendelse af særtryk eller fotokopier af artikler, der bør omtales i næste oversigt, til redaktionen.